

Ukraina runt på sju dagar

Juli 2005

Av Karl-Erik Tysk

Vi strålar undan för undan samman på Kastrups flygplats. Från Stockholm kommer Jan, Gunnar och Oscar Knutas, från Gotland Åke Appelquist och Ingrid Broberg, från Löderup Bengt Jönsson och Ulla Hammar, från Västergötland Kurt Andersson, Maria Mjörnestrand, Sven Olsson, Kerstin Sjölin Magnusson och Tage Brolin. Från Östersund och Örebro Agneta Knutas och från Stockholm Louise Lindgreen, journalist på Expressen med uppdrag att skriva om Gammalsvenskby och slutligen undertecknad från Ovensjö.

Vi embarkerar Malevs Fokker 70 som avgår i någorlunda rätt tid. Ibland brukar Malev inte klara bytet i Budapest utan får inte så sällan bjuda sina resenärer på en extra natt i den vackra, ungerska huvudstaden. Det är inte utan att jag i mitt inre hoppas på en dag vid Donaus strand i väntan på Dnjepr.

Ombord serveras vi drycker och en fylld bulle, som vi så småningom skall bli riktigt vana vid. Det är naturligtvis en ganska frugal lunch som vi på något sätt måste kompensera när vi väl är framme i Kiev. Budapests flygplats är kompakt och det är inte många steg mellan det plan vi lämnar och det plan till Kiev som vi skall flyga vidare med, denna gång en Boeing 737. Efter en och en halv timmas färd är vi framme på Borispol och Kiev med sina 2,6 miljoner innevånare väntar oss. Ett åskväder har just dragit fram över den ukrainska huvudstaden helt enligt den väderprognos jag tog del av för några dagar sedan.

Genast efter de numera rätt smärtfria kontrollerna möts vi av ett antal taxichaufförer, svarta såväl som vita, som erbjuder oss sina tjänster. Efter att ha prutat ner priset några tiotal dollar sitter vi i fyra taxibilar på väg in till staden och hotell Ukraina vid Självständighetsplatsen. Taxichauffören är ovanligt språksam och uppehåller sig en stund vid Kievs många sevärdheter. När vi kör över Dnjepr ser vi stadens alla gyllene lökkupoler vända sig mot himlen.

Det var här på Självständighetsplatsen som den orangea revolutionen kulminerade för några månader sedan, den revolution som så småningom, efter mycket tumult, säkrade valet av Viktor Jusjtjenko som president och som förde sin okrönte drottning, Julia Timosjenko, till premiärministerposten. Här stod en gång Lenin staty men han har ersatts av en värdigare frihetssymbol.

På kvällen äter vi middag på en restaurang vid den bedårande avenyn Chresjtjatic med sitt intensiva folkvimmel och sin mänskliga värme som övervinner alla språkbarriärer.

Efteråt kan de som vill flanera längs gatan, sitta på ett café över en kopp kaffe eller en drink eller bara njuta av utsikten.

Torsdagen den 14 juli

Frukosten serveras i en matsal som fortfarande luktar svunna tider, Personalen uppträder som om de drabbats av en av sovjetnostalgins värsta attacker. De kontrollerar rumsnumren så att ingen skall ha en chans att få en gratismåltid. De tycks stå under gemensam befälsföring och utför sina order på ett plikttroget men föga charmerande sätt: Te eller kaffe, omelett eller ägg och bacon? Mätt blir man i alla fall mätt och det kanske i det här sammanhanget är huvudsaken liksom att matsalens atmosfär står i väl samklang med de hårda sängarna på rummet.

Receptionspersonalen är betydligt vänligare stämd. De hjälper gärna till att få fram fyra taxibilar som tar oss till Petjerskaja Lavra, Grottklostret, som är ett obligatorium vid alla våra Kievbesök. Taxichauffören i den bil jag åker med berättar entusiastiskt om ett ikonunder på Moskovskaja 42, som är känt i hela världen och som vi absolut måste besöka.

I lavran får vi den här gången en entusiastisk kvinnlig guide i den övre medelåldern vars engelska är oklanderlig om man undantar en viss ukrainsk accent.

Kievo-Petjerskaja Lavra grundades enligt krönikor 1051 av munken Antonij. Han var förövrigt den förste att begravas i de senare så berömda grotterna. Det skedde år 1073. Dessa grottor användes sedan som begravningsplats under 700 år.

Undan för undan byggde kloster ut för att till slut bli det största i Ryssland. Det omfattar 30 hektar med ungefär 100 byggnader. Av dem anses 42 vara helt unika i sitt slag. Det finns 23 kyrkor däri inräknad 6 underjordiska kapell.

Efter den kommunistiska revolutionen förställdes klostret men i samband med Rysslands tusenårsjubileum 1988 återlämnades det till den rysk-ortodoxa kyrkan och det är i dag ett levande kloster. Inte bara turister utan också pilgrimer vallfärdar hit.

Efteråt äter vi lunch på en sovjetnostalgisk restaurang inte långt från vapenmuseet och den gräsliga statyn Rodina- Mat'. Vi sitter ute under halmtak och känner doften från det nybakade brödet från restaurangens stenugn.

Några tar efteråt taxi till centrum. Vi andra vandrar längs Ulitsa Michaila Grusjevskogo och passerar regeringsbyggnaden och presidentpalatset. Tyvärr får vi inte gå förbi palatsen till utsiktsplatsen över Dnjepr. Poliserna som hindrar oss säger att det beror på att presidenten är där. Några personer demonstrerar fortfarande för mänskliga rättigheter i parken utanför, bland dem en ortodox präst.

Eftermiddagen tillbringar vi i närheten av Självständighetsplatsen, sittande på en uteservering, spatserande längs Chresjtjatic eller shoppande i någon av de exklusiva affärerna. Några av oss tar en hamburgare på den närbelägna Mac Donaldsrestaurangen, något kulturellt omedvetet kanske. Men när vi i brist på plats sätter oss på stentrappan blir vi återkallade till verkligheten. "Det tillhör inte vår kultur", säger en av de anställda. Och vi får vackert flytta oss till ett av borden som plötsligt blivit ledigt. När en påtagligt förfriskad ukrainare läser några dikter för oss i hopp om den slant blir han också bryskt bortmotad, även om han befinner sig utanför den förbjudna zonen.

På kvällen åker vi ännu en gång taxi, nu till Centralstationen som myllrar av människor på väg till landets olika hörn. Tåget till Cherson avgår klockan 21 45 från ett spår som inte annonserats men som ändå är lätt att hitta, eftersom mängder av folk strömmar dit.

Vi hittar nästan genast vår vagn, nummer 11, som står alldeles vid nedgången. Efter en viss oreda, där vi trängs i korridorerna och försöker stoppa in vårt folk i rätt kupé, kan vi under ymnigt svettande pusta ut. Men i en kupé, där tre damer funnit ett lämpligt natthärbärge,

försöker en ukrainsk polis med biljettens rätt tränga sig in för att lägga beslag på den fjärde bädden. De livligt protesterna damerna räddas genom en för tillfället lämplig omgruppering och allt är frid och fröjd. Till vår synnerliga häpnad är vagnen utrustad med luftkonditionering som startar i samma sekund som tågsättet börjar röra sig.

Under natten är det svårt att avgöra om tåget går på eller bredvid spåren. Kanske tar det då och då ett skutt över diket och leker ett slag bland solrosorna på de ändlösa vidderna som nog utövar en lockelse också på ett vidunder av järn. Sönnen kommer och går ackompanjerad av skenornas godtyckliga dunkande och en och annan ljudlig snarkning från överschlafen.

Fredagen den 15 juli

I Cherson är vi sedan länge väntade av vår chaufför men sin sexton platsers Fordbuss som faktiskt sväljer vårt bagage inklusive det paket från skaraborgsslätten som en av våra deltagare släpat på genom hela Europa.

Cherson är en relativt ung stad. Den grundades på hösten 1778, sedan Ryssland erövrat området norr om svarta Havet från Turkiet, av den dåförtiden allestädes närvarande fursten Potemkin, en av Katarina den storas många älskare. Staden blev sedan den ryska svartahavsflottans vagg. Idag har staden drygt 300 000 innevånare och är huvudstad i länet med samma namn. Chersons län är ett typiskt jordbrukslän, glest befolkat (44 personer per kvadratkilometer) och har bara 2,5 % av landets befolkning (1, 2 miljoner).

Vi kör i rask takt och lyckas anlända till byn ungefär prick tolv. Strax innan har vi passerat staden Berislav, en gång turkisk, som nog har Ukrainas sämsta gator. Hela tiden måste bussen köra slalom mellan groparna och gångtrafikanter måste se upp så att de inte faller i någon gatubrunn som för länge sedan förlorat sitt järnlock, sålt av någon stadsbo som gärna velat dryga ut sin kassa. Det var här Potemkin satte upp sina famösa kulisser. De skulle nog behövas än idag.

Våra resenärer fördelas mellan familjerna Tormoz, Hansas, Annas, Norberg, och Malmas, alla till synes glada över att möta nya förväntansfulla svenskar och den inkomst de inbringar.

Naturligtvis får vi en bastant lunch. Vi som bor os Lilija Malmas och hennes man Roman, kan gå i god för det. Trots att Lilija och Roman just nu befinner sig i brådskande skördetid, har Lilija tid att lag utsökt mat åt oss fyra som bor i hennes hus för vilket hon ständigt får inhösta välförtjänt beröm.

Det är härligt att sitta under pergolan och se upp på de långsamt mognande vindruvorna och ner på de lekande kattungarna. Det enda som kan störa idyllen är en plötslig fluginvasion som får oss att då och då ta till försvar i form av flugsmälla. Så småningom lägger Lilija mynta som tycks skrämja iväg de värsta flugskyttarna.

På eftermiddagen vid 15-tiden besöker vi sjukhuset och internatet för de äldre. Natasja Zabluda, läkare och internatchef visar runt. Vi samtalar med Lidija Utas som lever tillsammans med sin på internatet och som nog skulle vilja gifta sig kyrkligt också. En ny reparation skall starta på måndag.

Efteråt träffar jag Gustav Annas som är på väg hem till sitt hus mitt emot kyrkan. Han har varit i affären och handlat. Gustav klagar för sina knän som inte riktigt vill bära honom men han lovar att ställa upp och guida en smula i morgon vid tiotiden.

På kvällen är Tage och jag inbjudan till Alexander och Natasja Zabluda. Alexander fyller år och har fest. Några läkare från Kackovka och Berislav, ett affärspår från byn och daghemsföreståndarinnan är där.

Men dagen är långt ifrån slut. När vi fått nog hos Zabluda går vi över till borgmästarinnan Ljubov Jermolajeva och hennes dotter Victoria som studerar juridik vid Lunds universitet. Victoria som talar utmärkt svenska blir en av de ungdomar som Louise koncentrerar sig på.

Ljubov har sina båda sondöttrar hemma, två livliga tvillingar på fyra år, en av dem något reserverat den andra en verkligt ljusig teaterapa.

Lördagen den 16 juli

Vid 10-tiden startar vi en ambitiös rundvandring i byn med Gustav Annas som ledare. Vi börjar med kyrkan och de två minnesmärkena, träkorset med inskriptionen på ryska, svenska och tyska och stenen men namnet på den som bortfördes 1937-38.

Efter ett tag droppar det ene efter den andre av och när vi når fram till Emil Norberg har gruppen reducerats väsentligt. Emil är emellertid på gott humör och sätter genast igång med att berätta valda delar av sitt liv, så som han gjort så oändligt många gånger förut. Men

Lunch äter Tage och jag hos den ortodoxe prästen Alexander Kvitka som bjuder på vår absoluta favoritdryck, jag menar, favoriträtt, pelmeny. Alexander skall i morgon direkt efter sin gudstjänst åka till Svarta havet på en knapp veckas semester, så han vill passa på att umgås med oss innan han ger sig iväg.

Efter lunch går jag med Louise till Viktor Buskas i Schlangendorf. Vi går genom ”stadsparken” på gränsen mellan Gammalsvenskby och Mühlhausendorf. Där sitter en kvinna på en pall och mjölkar sin ko, en bild som minner om svensk landsbygd i början av 1900-talet.

Medan Louise gör sin intervju med honom gör jag ett snabbbesök hos Maria Malmas. När jag kommer tillbaka är Louise fortfarande engagerad i Viktors liv och jag sätter mig på behörigt avstånd och betraktar duvorna som badar i den varma sanden.

När Louise sedan vill ta en kort på Viktor sittande på den litet trasiga trappan, skyggar han och föreslår en annan bakgrund i stället.

Under dagen stryker Bengt cisternen på taket till duschhuset hos Malmas med tjära. Det gör att vattnet värms upp betydligt snabbare och vi kan njuta av varmt vatten under morgonens avrivning.

På kvällen firar vi den traditionella festen vid Dnjeprs strand alldeles intill Tages och mitt lilla hus. Vi, svenskar och ukrainare, sätter oss vid borden staplade med ukrainska läckerheter. De enda som inte helt kan ta del av vårt överflöd är gruppens vegetarianer. En av byborna saknas, Milita Prasolova. Hon firar sin födelsedag hemma.

Stämningen är från början hög men förhöjs ytterligare av alla tal med åtföljande skålar. Nina Klimenko, byns poet, läser en av sina dikter och utbringar också hon en skål för...jag tror det är vänskapen och kärleken.

En dragspelare från Kachovka som Sven Bjerlestam engagerat gör kvällen än mera intensiv. Han är faktiskt i samma klass som Maria Mjörnestrands tidigare svärfar, Arne. Kurt Andersson, Marias far, gör ett bejublat framträdande, då han med stor inlevelse deklamerar Gustaf Frödings dikt Ett gammalt bergtroll från samlingen Stänk och flikar.

Damkören sjunger både guliga och världsliga visor och avslutar med Du gamla, du fria, där det svenska resällskapet också kan delta.

Efter några timmar lyckas äntligen Tage Brolin komma intill och hålla sitt länge emotsedda tal till kvinnan som jag gör mitt bästa för att översätta så noggrant som möjligt. Men ändå tvingas jag till vissa korrekationer under talets gång, så att det blir en smula mera skämtsamt än kanske Tage hade tänkt sig. Det kan inte hjälpas att hans 35 trogna år som äkta make förvandlas till 35 erövringar i Gammalsvenskby, en miss som historien nog må förlåta mig.

Många dansar men frågan är om inte Maria Norberg liksom tidigare år är kvällens primadonna. Hennes son, den ständigt uppdykande Viktor, saknar inte heller han den rätta rytmen.

Till slut är det bara serveringspersonalen som håller igång, till synes ovetande om att mörkret faller och gör det allt svårare att duka av borden.

Jag tror att de flesta som på något sätt tar sig hem på kvällen tycker att de har varit med om en sällsynt lyckad samvaro.

Söndagen den 17 juli

En av morgnarna, kanske den här, rapporterar Louise och Agnetha att de blivit hotade med riset av Lily Hansas, eftersom de i sitt vegetariska nit äter alldeles för dåligt. Det är uppenbarligen inget fel på Lilys humör, så gästerna är bara att gratulera.

Klockan 10 00 är det gudstjänst i tyska kyrkan. Jag vandrar sakta ensam den vackra, östra stigen förbi stadsparken. Gudstjänsten blir rejält försenad eftersom Eduard Loeffler, den tyske prästen, får punktering på sin buss och tvingas byta till reservdäcket i den olidliga hettan. Som tur är har Sasja Malmas sin bil i ordning. Han tjänstgör för övrigt som chaufför åt oss under hela vår vistelse i byn.

Barnkören sjunger under ackompanjemang av en cd. Elsa Kozenko läser som vanligt episteltextern och jag predikar över texten Gå in genom den trånga porten från Matteus 7:13.14. Och en av ungdomarna som just haft födelsedag får ett ljus och en bok .

Efter lunch är det dags att ta en mot en svensk grupp som gör några timmars nedslag i byn. De äter på daghemmet och kommer sedan till kyrkan, där de får en kort information om byns historia och om dess nuvarande belägenhet. Jag lyckas övertala den ukrainska guiden att gruppen skall stanna över nattvardsgudstjänsten, vilket den också gör. Kvinnokören från byn leder psalmsången. Där är Maria Malmas, Anna Sigalet, Anna Annas, Elsa Kozenko, Emma Utas, Milita Prasolova, och Maria Norberg.

Efter lunch går några av oss en runda på det gamla sovchosområdet. Det ser ut som ett månlandskap. De flesta husen är raserade och kvar står några föga estetiska murrester. Byggnaden där vi påsken 2001 slöt ett vänskapsavtal mellan Zmejevka och Gotlands kommun står som urblåst av en terrorattack, fastän det bara är fredliga bybor som brandskattat huset. Tankarna går till första gången jag besökte byn för elva år sedan. Då kunde man fortfarande se tydliga spår av sovchosens storhetstid.

På eftermiddagen går jag över till Annan Annas och pratar en stund med hennes gäster förutom Kurt och Maria, två gotlänningar som på egen hand har kört till byn, bland annat Erik Havklint som varit där många gånger förut. Där finns också ett nytt par, en man och en kvinna från Uppsala, som åker buss genom Ukraina och i morgon skall ge sig iväg till Jalta på Krim – åtta timmars bussfärd från Berislav.

Under tiden inspekterar Tage och Bengt värmeanläggningen på sjukhuset. Den gamla pannan är slut och man håller på att ta bort den. Men hösten nalkas och det brådskar med en ny. Hur finansieringen av den skall se ut är fortfarande oklart.

På kvällen är det middag hos familjen Tormoz, som bjuder sina gäster samt Tage och mig på middag. Familjens son är just nu i Sverige. Han går ett år på folkskolan i Tomelilla men jobbar under sommaren hos Tage. Nästa år vill han fortsätta på universitetet, helst med något dataämne. Det gäller att hitta någon form av finansiering, eftersom han inte kan få något ytterligare stipendium från Svenska institutet och inte heller är berättigad till svenskt studiestöd, eftersom han inte har permanent uppehållstillstånd. Kanske kan han få något bidrag från den studiefond som Svenskbyföreningen håller på att bygga upp.

Måndagen den 18 juli

Denna dag är det utfärd till Kachovka och Askania Nova. Färden går över kraftstationen där vägen byggs om och vi får vänta någon kvart på att trafikljuset skall slå om till grönt. Värmen

blir för mycket för en av våra deltagare som blir likblek och måste dricka en rejäl klunk vatten för att återfå medvetandet. I Kachovka möts vi av Sven Bjerlestam som håller en föreläsning för oss om Scanagris jordbruksprojekt som nu håller på att avslutas. Han har sedan starten ledd projektet.

När Sven med modernaste teknik visar resultatet av projektet är det lätt att bli förförd: Sedan projektet startade har man bidragit till att 9 000 jobb skapats i regionen. Skörderesultatet för de bönder som deltagit har stigit med raketfart i förhållande till andra regioner. Lönerna har fyrdubblats. Projektet kommer att fortsätta i privat regi med i stort sett samma anställda. Det återstår bara för Sven och hans medarbetare att åstadkomma en rapport till SIDA som är en av projektets finansiärer.

Därefter åker vi till Chumaks gamla fabrik för att få en hastig glimt av tillverkningen, innan det är dags för lunch på Kachovkas bästa restaurang: Delikat soppa och en huvudrätt som heller inte går av för hackor.

Vi gör sedan längs kanalsystemet till steppreservatet Askania Nova, som totalt omfattar inte mindre än 33 307 hektar. Här har den ursprungliga steppens Festuca- och Stipa-karaktär bevarats som det har sett ut under årtusenden. För en västgöte är det alltid spännande att konstatera att här växer det i Sverige mycket sällsynta fjädergräset. Hemma hittar vi det bara på några få ställen på Falbygden. Det är framför allt i maj månad som steppen står i full blom med tulpaner och svärdsiljor för att bara nämna några växter.

Askania Nova grundades av en tysk – ryssarna ville inte hit eftersom det saknades vatten – baron Friedrich von Falz-Fein (1863-1920). Falz-Fein adlades 1914 av tsar Nikolaj II för sina insatser.

Idag är kanske Askania Nova mest berömt för sin uppsättning av Przewalskihästar, anfäderna till våra hästar som har sitt naturliga hemvist i Mongoliet.

När vi åker ut på steppen får vi en kunnig och oerhört älskvärd guide, Tamara Bondartjuk, som fullständigt sprutar ur sig fakta om reservatet, medan vi sakta färdas i öppen bil över steppen, nära bisonoxar, antiloper, hjortar, gnun, Przewalskihästar och en mängd andra djur från hela världen. Vi stannar vid några vattendammar som ligger under havsytan och där många djur samlas för att dricka. Över den botaniska trädgården ser vi hur regnet öser ner och Tage och Bengt som sitter skyddade inne i bilen hoppas nog att regnet skall nå ända hit.

När steppfärden är avslutad vandrar vi en stund i den botaniska trädgården och tittar på ett otal fåglar, australiensiska svanar med röda läppstiftsstreck över näbben, vår vanliga bergguy, en gam och några stepphökar för att inte tala om alla påfåglar som spatserar omkring vart än ögat ser.

Klockan har hunnit bli en bit över fem innan vi lämnar Askania Nova och vi måste avvisa önskemålen om bad i Svarta Havet, eftersom våra värdar väntar oss vid de dignande matborden.

På vägen hem mellan Berislav och Zmejevka flyger några härfåglar upp framför bussen – en värdig avslutning på dagens upplevelser.

När vi kommer hem och har ätit tar Louise med Sasja Malmas till skolan för att intervjua honom. Det blir tydligen en intensiv utfrågning. När de kommer hem berättar hon att Sasja uppriktigt sagt att det till slut fick räcka, eftersom han inte orkade svara på mer frågor.

Sent på kvällen kommer skolan gymnastiklärare Nikolaj Nikolajevitj för att samtala om den resa han skall göra med 14 personer till Gotland 2007. Hans pojkar vill gärna möta gotländska lag i fotboll och volleyboll. Dessutom kommer vi överens om att det nog är bäst att lämna cyklarna hemma och i stället låna nya på Gotland, där det på somrarna finns ett otal cykeluthyrningar.

Tisdagen den 19 juli

Det är dags att ta avsked. Vi reser från byn klockan 08 00, eftersom några av deltagarna gärna vill se Svarta havet och helst doppa fötterna i dess förföriska vatten. Tage stannar kvar i byn ytterligare några dagar. Via Cherson och Nikolajev går färden mot Odessa (jag använder de ryska formerna). Ett kort stopp hinner vi trots allt med vid en av de många marknaderna längs vägen. I ett av husen hänger den torkade fisken tätt med sin fräna lukt vid sidan av mer eller mindre färska släktingar och flugorna tar sig ett välförtjänt skrovsmål.

I utkanten av Odessa blir chauffören litet osäker och låter en taxi köra före mot Potemkintrappan, som blev riktigt berömd genom Sergej Eisensteins film Pansarkryssaren Potemkin som kom redan 1925. Tyvärr verkar inte taxiföraren ha det rätta sinnet för dramatiska effekter. Han kör inte till den övre delen av trappan utan stannar vid dess fot, där den förväntade skönheten inte omedelbart inställer sig. Det är bara några få i gruppen som nu orkar upp för trappan och den bedårande utsikten över hamnen och det efterlängtdade vattnet. Det är långt ifrån våta tår.

Tio minuter kan vi kosta på oss, innan färden mot flygplatsen fortsätter. De resande kan kanske ana att Odessa har mycket att bjuda den nyfikne av arkitektur, kultur och avenyer kantade av akacior. Odessa har 1,3 miljoner invånare och är en viktig hamnstad samt en populär semesterort. Sommartid vimlar det av gatucaféer och diverse utomhusevenemang. Här bodde under olika perioder sådana kulturpersonligheter som Pusjkin, Tjechov, Bunin,

Babel, Majakovskij och Anna Achmatova. De har lämnat spår efter sig bland annat genom ett litterärt museum.

I alla fall når vi fram i god tid innan planet mot Wien skall avgå med Louise ombord och ännu längre innan Malev tar oss till Budapest med sin Fokker 70 och de numera så välbekanta bullarna som inte lyckas göra någon människa glad.

Ifrån Budapest åker Jan, Gunnar och Oscar vidare mot Stockholm och de resterande 10 avreser mot Köpenhamn och ytterligare en delikat bulle.

Vid bagageutlämningen på Kastrup är det så åter dags för det slutgiltiga avskedet. Förhoppningsvis har detta besök i Gammalsvenskby blivit ett oföglömligt minne för dem som deltagit!